

Opetus- ja kulttuuriministeriölle

Asia: Lausunto e-aineistojen kirjastokäytön korvaamista koskevasta hallituksen esitysluonnoksesta

Viite: VN/21217/2023

Suomen tietokirjailijat ry kiittää mahdollisuudesta tulla asiassa kuulluksi. Yhdistys edistää suomalaista tietokirjallisuutta, valvoo tietokirjailijoiden tekijänoikeudellisia ja taloudellisia etuja, tukee tietoteosten kirjoittajia sekä edistää jäsentensä ammattitaitoa ja -etiikkaa. Suomen tietokirjailijat ry on Suomen suurin kirjailijajärjestö, joka edustaa yli 3 300 tieto- ja oppikirjailijaa.

Yhdistyksemme on 3.2.2023 antanut lausunnon e-aineistojen kirjastokäytön korvaamista koskevasta selvityksessä, jossa ilmaisimme, kuinka tärkeää lainauskorvausjärjestelmän ulottaminen e-kirjoihin ja e-äänikirjoihin on kirjailijoiden kannalta. Olemmekin tyytyväisiä siihen, että lainsäädäntöhanke on edennyt ja kirjailijat ovat saamassa korvauksen e-aineiston käytöstä.

On kirjailijoiden kannalta erityisen tärkeää, että korkeakoulukirjastot on hallituksen esityksessä otettu mukaan korvaamisen piiriin, sillä iso osa kaikesta tietokirjallisuuden e-kirjojen ja e-äänikirjojen lainaamisesta tapahtuu nimenomaan korkeakoulukirjastoissa. On tärkeää, että e-aineistojen kirjastokäytön korvaamisesta säädettäessä eri kirjallisuuden lajeja, kuten tietokirjallisuutta ja kaunokirjallisuutta, kohdellaan yhdenvertaisesti.

Korkeakoulukirjastojen osalta esitys on kuitenkin jäänyt vajaaksi, sillä verkkokirjahyllyjen on esitetty jäävän ehdotetun korvauksen ulkopuolelle. Suomen tietokirjailijat pitääkin tärkeänä, että verkkokirjahyllyt otettaisiin mukaan korvaamisen piiriin. Sanasto ry:n mukaan vuosina 2020–2022 fyysisten lainojen määrä on korkeakoulukirjastoissa laskenut 3,8 miljoonalla lainalla, kun käyttäjät ovat siirtyneet käyttämään kurssikirjoja ja muuta kirjallisuutta verkkokirjahyllyjen kautta. Lainojen siirtymisellä fyysisistä kirjoista e-kirjoihin ja e-äänikirjoihin on jo ollut konkreettinen vaikutus kirjailijoiden tuloihin, ja kehitys tulee oletettavasti jatkumaan saman suuntaisena. On tärkeää huomata, että ehdotettu uusi korvaus ei ole luonteeltaan tekijänoikeuslain 19 §:n 4 momentissa tarkoitettu lainauskorvaus, vaan teknologian kehityksen vuoksi säädetty korvaus, jonka tarkoitus on kompensoida tekijälle sähköisestä kirjastokäytöstä johtuva tulonmenetyk.

Mikäli verkkokirjahyllyjä ei oteta korvaamisen piiriin, koituu tämä puute erityisesti niiden kirjailijoiden haitaksi, joiden kirjallisuutta käytetään pääasiallisesti verkkokirjahyllyjen kautta. Tämä koskee erityisesti sellaisia tietokirjailijoita, jotka tekevät korkeakouluille tarkoitettua kurssikirjallisuutta. Täten ehdotettu muutos jäisi näiden kirjailijoiden kannalta keskeneräiseksi. Laki olisi heidän osaltaan vanhentunut jo syntyessään.

Verkkokirjahyllyjen puuttuminen lainauskorvauksesta asettaisi teokset ja kirjailijat eriarvoiseen asemaan sen perusteella, millä tavalla heidän kirjallisuuttaan käytetään. Edellä mainitut kirjailijat, joiden teoksia käytetään pääasiallisesti verkkokirjahyllyjen kautta, olisivat heikommassa asemassa muihin kirjailijoihin nähden. Samalla sellainen teos, joka olisi saatavana e-kirjana sekä yleisessä kirjastossa että verkkokirjahyllyn kautta korkeakoulukirjastossa kerryttäisi korvausta vain yleisessä kirjastossa tapahtuvan käytön osalta. Kirjailijoita ja teoksia olisi kohdeltava lainsäädännössä yhdenvertaisesti, eikä ehdotettu säädös toteuta yhdenvertaisuuden tavoitetta.

Katsomme, ettei äänikirjan lukijoiden oikeus korvaukseen saisi vähentää kirjailijoiden ja kääntäjien korvausta. Mikäli lukijat otetaan mukaan korvauksen piiriin, tulisi tälle osoittaa lisäbudjetti. Eduskunnan myöntämä miljoonan euron määräraha on ollut tarkoitettu nimenomaan e-aineiston kirjastokäytön korvaamiseen kirjailijoille ja kääntäjille. Ehdotetun e-aineistojen kirjastokäytön korvaamisen tarkoituksena on korvata tekijöille sähköisestä kirjastokäytöstä aiheutuvaa tulonmenetyksiä. Kirjastokäytön lainauskorvaus on ollut kirjailijoille merkittävä tulonlähde, joka on ollut yksi keino taata kirjailijoiden toimeentulo ja kirjailijan työn kannattavuus.

Hallituksen esityksessä ei oteta kantaa siihen, millainen osuus e-aineistojen kirjastokäytön korvaamiselle osoitetusta budjetista jaettaisiin äänikirjan lukijoille. Lukijalla on äänikirjan kannalta merkittävä rooli, mutta hänen työpanoksensa on kirjailijaan tai kääntäjään verrattuna pieni. Äänikirjan lukija on esittävä taiteilija, jonka osuus äänikirjasta nauttii lähioikeuden suojaa. Lukijalla ei täten ole tekijänoikeuksia teokseen, toisin kuin kirjailijalla tai kääntäjällä. Ottaen nämä seikat huomioon katsomme, että hallituksen esityksessä olisi tunnustettava tarve korvauksen oikeudenmukaiselle jakosuhteelle yhtäältä kirjailijoiden sekä kääntäjien ja toisaalta äänikirjan lukijoiden välille. Jakosuhteessa olisi otettava huomioon tekijänoikeudet sekä kirjailijoiden ja kääntäjien merkittävä työpanos teoksen itsenäisessä ja omaperäisessä luomistyössä.

On myös huomattava, että äänikirjan lukijana voi toimia monenlainen eri henkilö, esimerkiksi näyttelijä, kirjailija, kääntäjä tai vaikkapa elämäkerran kohde. Toisin kuin esimerkiksi kirjailijoilla ja kääntäjillä, äänikirjan lukijoilla ei ole lainauskorvausta jakavaa yhteisöä. Lukijalla tulee olla yhdenvertainen oikeus hakea korvausta äänikirjan lukijan ammatillisesta taustasta riippumatta,

kirjailijan tulisikin saada erillinen korvaus sekä kirjan tekijänä että sen lukijana, mikäli hän toimii saman teoksen osalta molemmissa rooleissa.

Koska äänikirjan lukijoihin liittyy edellä mainittuja, merkittäviä kysymyksiä ja epäselvyyksiä, yhdistyksemme esittää, että lukijoiden sisällyttäminen korvausoikeuden piiriin siirrettäisiin erilliseen lainvalmisteluun, jotta asiaan voitaisiin perehtyä tarkemmin. Muilta osin hallituksen esitystä ei tule lykätä eteenpäin, vaan ehdotettu säädös tulisi siirtää mahdollisimman pian eduskunnan käsiteltäväksi, kunhan verkkokirjahyllyt on sisällytetty korvausoikeuden piiriin.

Helsingissä 20.9.2023

Timo Tossavainen

Puheenjohtaja

Suomen tietokirjailijat ry

Mikko Niemelä

Juristi

Suomen tietokirjailijat ry